

A MARXIZMUS ÉS AZ ÖNIGAZGATÁSÚ SZOCIALIZMUS KÉPZŐ ÉS NEVELŐ HATÁSA A KÖZÉPISKOLÁKBAN

*Kerekasztal-beszélgetés a Létünk szerkesztőségének
szervezésében — Szabadka, 1981. IV. 22.*

A beszélgetés résztvevői:

Dr. Tóth Lajos, az újvidéki Természettudományi-Matematikai Kar pedagógia tanára, a szerkesztő bizottság tagja; a Moše Pijade Egységes Középiskola Testvériség tmsz-ából Kiss Viktória tanárnő, Papp Gabriella és Róka Csaba diákok; az Egység tmsz-ból Péter Józsa Piroska tanárnő, Jankó Anita és Horti Livia diákok; a Bosa Miličević Áru- és Pénzforgalmi Iskolaközpontból Sisa Rozália, Berkó Magdolna, Vukov Margit diákok; a Lazar Nešić Építészeti, Vegyészeti-technológiai és Élelmiszeri Iskolaközpontból Huszák Jenő tanár, Rózsa Márta, Szekeres Ildikó, Kasza Angéla, Baranyi Gizella diákok; az Egységügyi Iskolaközpontból Gyermán Tibor tanár; a Szabadkai Közgazdasági Karról Gabrić Molnár Irén tanársegédjelölt, Erdélyi Gabriella, Eröss Katalin, Báló Aranka egyetemisták; a VKSZ Politikai Iskolájának zentai tagozatából Gere Teréz tanárnő, Sándor József, Rózsa Ferenc, Szabolcski Klára az iskola hallgatói; Szabó Lajos, a Szabadkai Általános Iskolák Szakszolgálatának titkára; Árokszállási Borza Gyöngyi, a Létünk szerkesztője; Terényi Zsófia, a folyóirat titkárnője.

Dr. Tóth Lajos bevezetője:

Üdvözlöm a Létünk szerkesztősége nevében a megjelent kolléganőket, kollégákat, a fiatal nemzedéket. Egy olyan beszélgetésre jöttünk össze, amely, azt hiszem, tárgyánál és problematikájánál fogva igen időszerű.

A téziseket mindannyian megkapták, feltételezem, hogy átnézték, egy kicsit elgondolkoztak felettük, és itt majd elmondják véleményüket, javasolataikat.

Kiinduló kérdésnek azt tekintem, hogy milyen is a mi embereszményünk, milyen embert szeretnénk kialakítani, illetve nevelni szocialista társadalmunkban. Sokszor ismétljük, és sok helyen olvashatjuk, hogy sokoldalúan fejlett vagy legalábbis többoldalú, harmonikusan fejlett ember kialakítása a cél. Tehát olyan ember, aki megfelelő általános műveltség-

gel rendelkezik, aki meghatározott munkafolyamatra, illetve hivatásra képesített, aki egyben szakember is és emellett kellően felkészült az öngazgatásra is. Ez az a három alapvető összetevője annak az embernek, polgárnak, dolgozónak, öngazgatónak, amelyet mi kialakítani kívánunk. Ez nem újkeletű feladat, tehát nem az utóbbi időkben alakult ki ez az embereszmény, illetve ezek az alapvető nevelési célok. Ez lényegében öngazgatási rendszerünkben gyökerezik.

Érdekes és szükséges feltenni a kérdést: Mit nyújtott az ún. reform előtti iskolarendszer? Mit örököltünk mi ebből a szempontból a régi iskolától? Örököltük az intellektualizmust és a maximalizmust. Az elsőnek a lényege, hogy a hangsúlyt az ismeretek nyújtására, s azon belül a tényanyagra helyezte, és ezáltal egyoldalúvá vált. A maximalizmus pedig azt jelenti, hogy ebből a tényanyagból minél többet nyújtani, és itt rögtön hozzá is tehetjük, hogy ez a mennyiségi túlméretezés a tartós ismeretek kárára megy. Túllépheti ugyanis a tanulók befogadó (feldolgozó) képességét és ezáltal a diákoknál a csírájában fellelhető vagy kialakult érdeklődést is elfojtja.

Az említettek mellett örököltük még az oktató-nevelő munka egységének felbontását. Nap mint nap emlegetjük, hogy oktató-nevelő munkát végzünk, hogy oktatunk és nevelünk is, mert hiszen a kettő dialektikus egységet képez. A régi iskolarendszerben ez az egység felbomlott, és pedig a nevelés kárára. Ez az előbbi megállapítással kapcsolatos, miszerint csak a tényanyag, az ún. tárgyi feladatok kerültek előtérbe, a nevelési feladatok és a képességfejlesztés pedig háttérbe szorult. Mellőzése az oktatás minden fokozatán kifejezésre jutott, az általános iskola alsó tagozatától az egyetemig haladva mind nagyobb mértékben. Ezért beszélünk például arról, hogy a reform előtti iskolában a marxizmus háttérbe szorult. Amikor marxizmusról beszélünk, akkor ez alatt voltaképpen többet kell érteni: a nevelést általában. A nevelő munka került háttérbe, illetve ezt mellőztük. Tehát egy szélesebb problémáról van itt szó, de ennek központjában természetesen a marxizmus, vagyis a marxizmus alapján folyó nevelés áll. Ezért a reform egyik célkitűzése az oktatás marxista megalapozása volt és ennek a gócpontjában az a tantárgy áll, amit úgy nevezünk, hogy a marxizmus alapjai és az öngazgatású szocializmus. Ez különösen az értelmi, erkölcsi és eszmei-politikai nevelést hatja át — vagy kellene áthatnia —, tehát az eszmei-politikai és erkölcsi tudat, és részben az esztétikai műveltség kialakításában kellene kifejezésre jutnia.

Mindenképpen jelentős kérdés: Hogyan valósul ez meg a középiskolák oktató-nevelő munkájában, a középfokú oktatás első és második fázisában? Megvannak-e, biztosítottak-e a célok elérésének feltételei? A feltételek közül csak néhányat emelek ki, például azt, hogy milyen légkör alakult ki ezzel kapcsolatban. Olyan-e a légkör, amely a nevelésnek elsőrendű feladatot, fontosságot tulajdonít: azért is, mert ezideig háttérbe szorult, és azért is, mert ez elsődlegesen fontos. Milyen helyet foglal el ez a tantárgy az oktató-nevelő munkában? Milyen szerepet tölt be? Tantárgy-e ez, vagy annál több?

A következő kérdések a felsoroltakkal kapcsolatosak: Milyenek a tantervek? Az határozza ugyanis meg az oktató-nevelő munka feladatait és tartalmát. A tanterv hivatalos okmány és sok minden a körül forog. Nálunk kötött tantervről beszélünk, amely kötelezi a tanárt. Persze a tanárnak mindig van bizonyos lehetősége, hogy alkotó hozzáállással még a tantervet is korigálja, javítson rajta a megvalósítás folyamatában, de nálunk ez a lehetőség elég szűk körű.

Másik jelentős kérdés, hogy milyen a tankönyv, milyen forrásmunkák állnak a diákság rendelkezésére, milyen az illusztrációs anyag, amellyel a feldolgozandó anyagot megvilágítják, kiegészítik.

Milyen az oktató-nevelő munka, tehát a megvalósítás, amely tulajdonképpen a legfontosabb fázis; a tervezéstől egészen az értékelésig, vagyis az osztályzásig. Nagyon fontos kérdés a tanuló helye és szerepe az oktató-nevelő munka folyamatában. Vajon csak tárgya vagy pedig alanya is ennek a munkának? Ez utóbbi azzal kezdődik, hogy aktív részvevője a folyamatnak, majd ennek magasabb megnyilvánulási foka, hogy mintegy önmagát is irányítja, formálja. Erre természetesen a tanulót képezíteni kell, és biztosítani hozzá a feltételeket is. Hogyan fogják fel ezt a tantárgyat a tanárok és a diákok, hogy viszonyulnak hozzá? Szeretik-e ezt a tantárgyat a tanulók? Érdekl-e őket, avagy nem nagyon szeretik, kevésbé érdeklődnek-e iránta? Érzik-e, hogy hozzájárul világnézetük alakításához, például ahhoz, hogy egyes nézeteiket korigálják az oktató-nevelő munka folyamatában. Rájönnek-e, hogy téves nézeteik, álláspontjaik voltak? Miközben az ember felismeri tévedéseit és változtat nézetein — mert megokoltnak látja azt —, saját magát alakítja.

Mennyiben érzik a tanulók tehernek ezt a tantárgyat? Mennyi időt fordítanak tanulásra, mennyi időt igényel a tananyag elsajátítása? Hogyan és milyen segítséget nyújt a tankönyv, mennyire hozzáférhető, mennyire érthető, mennyiben érdekes és vonzó? Kezükbe vesznek-e más, ezzel kapcsolatos és ezt kiegészítő forrásmunkát? És vajon mi áll ezek közül a rendelkezésükre?

Végül, vannak-e javaslatok, sugallatok a hibák és fogyatékoságok kiküszöbölésére? Célunk a helyzet javítása, az oktató-nevelő munka fejlesztése, amely sosem lehet teljesen ideális, de viszont nagyon lényeges, hogy milyen szintet értünk el, és milyen szintet lehetne az adott körülmények között elérni. Ezeknek a kérdéseknek a megvitatásához, megtárgyalásához szükség van az építő jellegű bírálatra, a nyílt, őszinte beszédre, és vitára, mert ezzel lehet komolyan hozzájárulni a felmerülő problémák megoldásához.

Szabó Lajos:

Ha a tankönyvekről beszélünk, szeretném megjegyezni, hogy a Bodrovári—Ifković—Szám-féle tankönyvet elsőrendűnek tartom, de nem középiskolai, hanem egyetemi fokon, mert egy alapos előismeretet igényel. Ezt viszont a gyerekek a középiskolában se történelem, se irodalom,

se más kultúrtantárgy keretében nem kapják meg. Stilisztikai problémái is vannak a könyvnek: a terjedelmes körmondatokba (ez valószínűleg a fordításnak róható fel) belefárad a tanuló.

Szólnék még arról is, hogy a gyerekek csak hallgatói, nem pedig aktív résztvevői az óráknak. Talán túlterheltek a tananyaggal és programokkal, a sok tantárggyal és nem érnek rá a szakirodalom olvasására.

Gyermán Tibor:

A reform kezdetén többekkel együtt én is részt vettem a három évig tartó tartományi kiegészítő- és továbbképzésen. Akkor igen szigorú kritériumokat támasztottak azon résztvevőkkel szemben, akik majd később a tantárgyat taníthatják. Az előkészítő után én az oktató-nevelő munkából is kivettem a részemet. Most személyes tapasztalataimról szeretnék egy pár szót szólni. Erre a tantárgyra nagy szükség volt, ez társadalmi igazolást is nyert, ám az eddigi eredményei kétesek.

Én elsősorban a tankönyvet szeretném bírálat alá venni, mivel annak idején a kéziratok körüli órák hosszát tartó vitákon is jelen voltam. Akkor is már rámutattunk számos fogyatékosagra, amelyeket részben igazolt a gyakorlat, részben mi tévedtünk.

Nekem a következő javaslatom lenne a tantárgy felépítésére: az egyéges középiskola első és második osztályában heti két órával tanítsuk ezt a tantárgyat, de ki kellene hagyni mindazokat az anyagrészeket, amelyek ismétlődnek, valamint az elsős anyagból a filozófiai tárgyú kérdéseket, mert a gyakorlat bebizonyította, hogy a tanulók legnagyobb része nem tudja „megemészteni” azokat, mert túlságosan elvontak. Olyan része ez a tananyagnak, amelyet a tanár akkor kérdez vissza, ha feltétlenül rossz jegyet akar adni, míg ha javítani akar a diák jegyén, nem adja fel ezeket a kérdéseket.

Több egységes középiskolában közgazdasági egyetemet végzett tanárok vették kezükbe a tantárgyat, és akarva akaratlan, a politikai gazdaságtani témákat — észrevételem szerint — tizenöt órára emelték az előírányzott négy helyett. Szabálytalanul cselekedtek, de jól. Rájöttem erre a következő tanévben, amikor saját magam is elvégeztem ezt a kibővítést. Az általános középiskola első osztályos tanulói a politikai gazdaságtan alapismereteit szépen elsajátítják. Viszont később, különösen a negyedikben erre nagy szükségük van ahhoz, hogy építhessünk rá, illetve bezárjuk a kört, ami végeredményben a cél: a dialektikus materialista szemlélet kialakítása a tanulóknál.

A második osztályban venném át a diákokkal azt, ami a második és harmadik osztálynak van előírányozva, heti egy órával, mert több anyagrész ismétlődik e két osztály anyagában. Sőt, a harmadikos anyagban — észrevették ezt a tanulók is — a nemzetiségi kérdést például négyszer dolgozzuk fel. Lényeges kérdés ez, de azért négyszer is visszatérni rá?!

A negyedik tananyagot (tankönyvet) feldolgozni szinte képtelenség.

Tömerdek filozófiai, politikai, gazdaságtani, kultúrtörténeti és nem utolsó sorban történelmi tudásalapra hivatkozik. A történelem tanítása például sok fontos témát „átugrott”, azt pedig mondanom sem kell, hogy a művészettörténet mivé lett — csak banális formában van jelen.

A negyedik anyag ellenben erre hivatkozik. Én a negyedik és a harmadik anyagot is heti két órával dolgoznom fel úgy, hogy az anyag kísérő (kiegészítő) szöveget és illusztrációt kapjon. Akkor jutna idő arra is, hogy bizonyos dolgokat úgymond a tanár vitára bocsásson az órán, hogy a tanuló maga is véleményt nyilváníthasson. Nemcsak faktográf anyagot kell nyújtani. Lehetne kísérő szöveget, különböző anyagot, könyvet olvasni és azt a tananyaggal párhuzamosan feldolgozni. Különösen érdekes lenne átvenni 1968-tól, a spliti kongresszustól — amikor már jugoszláv marxizmusról is beszélünk — az alapvető dolgokat, így jutna idő a pozitívizmus, dogmatizmus és egyéb olyan kérdések tisztázására, amelyekkel nap mint nap szembetaláljuk magunkat.

A tankönyv megírását egy bizottságra bízom, amely elsőtől a negyedikig feldolgozná a tananyagot, elsősorban alapvető tematikai felépítésében, úgymond vázlatában és utána a részletes feldolgozás következhetne. Aki a könyvet írta, az középiskolában nem dolgozott, csak egyetemen, tehát nincs e téren gyakorlata.

Ami az oktató-nevelő munkát illeti, s azon belül a tanár—diák viszonyt, meg kell jegyezmem, hogy termékeny, előremutató vitát kibontakoztatni nagyon nehéz. A tanulók részéről gyakran fennáll a kétely a merészen feltett kérdésektől, nehogy annak „következményei” legyenek. Igyekszem mindig hangsúlyozni, hogy a célunk pozitív kritikai szemléletű embert nevelni a társadalom számára. Aki helyesen tud bírálni, állást foglalni, annak a kritikája előremutató és építő. A kritika még nem jelenti azt, hogy az ellenséges is. Tehát olyan világnézetű embert kell formálni, aki bátran szólni mer, és a munkája, törekvése, célkitűzései egyaránt helytállóak.

Nagy hibának tartom, hogy a marxizmust tanító szaktanárok aktívájának munkája ellaposodott, megszűnt. Feltétlenül szükség van, rá, hogy felújítsa működését, a mostanítól sokkal eredményesebb formában, együttműködve a Pedagógiai Intézettel, mind a tartományival, mind a községközivel. Ajánlatos lenne újra szemináriumok szervezése, ahol a szaktanárok tartanának előadást, ismertetnék észrevételeiket. Fontosnak tartom, hogy a marxizmust tanító tanárok részt vegyenek a fontosabb községi politikai előadásokon. Például tavaly itt volt Belgrádból egy neves politikus és én feltettem a kérdést, hogy miért nincsenek itt az előadáson a szaktanárok? Erre azt válaszolták, hogy mit keresnének azok itt? Ha már a társadalom megbízik a tanárokbán, hisz rájuk bízta a fiatal nemzedék oktatását és nevelését, akkor ez a bizalom kiterjedhet addig, hogy az illető tanár első kézből értesüljön a legfontosabb eseményekről, szemléletekről, állásfoglalásról, mert ezekben nem tévedhet, és így megfelelőképpen alkalmazhatja a tanításban.

Évente legalább egyszer könyvbemutatót kellene tartani az iskolák-

ban. Olyan tantárgy ez, ahol megállni nem lehet, ahol a változás teljesen törvényszerű, hiszen mi magunk is tudjuk, hogy a tankönyvben több olyan téma van, ami már elavult, az 1974—75-ös reform túlhaladta. Tehát ez egy olyan dinamikus tantárgy, amelyhez a tankönyv sem lehet olykor öt évnél idősebb.

Berkó Magdolna:

Diákszemszögből szólnék hozzá a tankönyvhöz, amely ismerteti bár az anyagot, de szárazon, és nem segít abban, hogy otthon könnyebben meg tudjuk tanulni a feladott anyagrészt. Vannak ugyan kérdések az adott anyagrészek végén, de csak címek szerint. Jó lenne ezeket kiegészíteni részletkérdésekkel, hogy ezek alapján a diák maga is át tudja ismételni az anyagot. Azonkívül nagyon kevésnek tartom a heti egy órát marxizmusból. Szerintem ki kellene bővíteni oly módon, hogy az anyagba foglaljuk az időszerű kül- és belpolitikai események megtárgyalását. Jó lenne, ha minden órából 10 percet erre tudnának fordítani, amikor is a tanár segítségével egyes diákok feldolgoznák az időszerű témákat.

Kiss Viktória:

Az Egységes Középfiskola első fokozatán tanítom ezt a tantárgyat, október óta — tehát nem egészen egy iskolaév tapasztalatai állnak rendelkezésemre. Én elsősorban e tantárgy oktatási és nevelési céljaiból indulnék ki. Mivel a tantárgynak nagy jelentősége van emberformálási szempontból, oktatása nem korlátozódhat csupán a középfiskola első és második fokozatára. Szerintem az oktatás és nevelés minden fokozatát át kellene hatnia, betartva a szisztematikusságot, miszerint a jellem és az erkölcsi tudat formálásával minden fokozaton tervszerűen kell foglalkozni. Ami a középfiskola oktatási és nevelési céljait illeti, abból indulnék ki, hogy minden tantárgynak, amelyik elsősorban oktató feladatokkal szerepel a tantervben, nagyon jelentős szerepe van nevelés szempontjából is. A tanulókkal elbeszélgettünk ezekről a problémákról, s szerintük is a marxista világnézet és felfogás kialakítása minden tantárgy feladata. A marxizmusnak mint külön tantárgynak talán az lenne a feladata, hogy összegezze mindazokat a vívmányokat, amit az emberi társadalom elért, és e tantárgy keretében főleg nevelési célokat tűznénk magunk elé. A tankönyv összeállításakor a tanulóknak a már megszerzett ismereteikből kellene kiindulni. Azt hiszem, felesleges arról beszélni, hogy didaktikai szempontból milyen nagy szerepe van a tankönyvnek, s mivel ez az első tankönyv, csak üdvözölni lehet. A következőkben azonban a nyelvezetét és a stílusát a tanulók ismereteihez kell idomítani, mert így mindjárt más motivációval veszik kézbe. Meglepődtem, hogy a tanulók ilyen nagy érdeklődést tanúsítanak a tantárgy iránt. Ezt az érdeklődést a marxista csoportokon elégítjük ki. Noha csak novemberben kezdtük meg a munkát, mégis nagy létszámban jelentkeztek a tanulók.

Az aktuális problémákat, a tanterven kívül beszámolóik formájában dolgozzuk fel. Ehhez jó forrásanyagot találunk a televízió műsorában, tehát amit csak lehet és rendelkezésünkre áll, mindent felhasználunk forrásanyagként. A marxista irodalom szintén gazdag forrásanyag az ismeretek elsajátításában, és ez a tanulókat serkenti a további munkában. A tankönyvet illetően a tanuló véleményét kell kikérni. Hiszem, hogy egyes tartalmi és módszertani változások hozzájárulnának a tanulók további sikeres munkájához. Az osztályzat ugyancsak jelentős tényező, s ezért nem mindegy, hogy miként viszonyulnak hozzá. Hogyha a tanuló tisztában van azzal, hogy az osztályzat kifejezi az egész aktivitását és munkáját, akkor az osztályzatot és a feleltetéseket sem a klasszikus értelemben fogja fel, hanem az további munkára serkenti. Vannak, akiknek tehetsége van egyes ágazatokhoz, ők az érdeklődési körüknek megfelelően választanak beszámolót. A tanuló érdeklődése nagyon fontos momentum az egész tananyag elsajátításában.

Sisa Rozália:

A Bosa Miličević iskolaközpont második tanulója vagyok. Konkrétan a második tankönyvről szeretnék beszélni, amely túl magas szintű — legalábbis a tanulók körében ez a vélemény — és ezért a mi iskolánkban a tankönyvre nemigen támaszkodunk. A tanárnő leegyszerűsíti nekünk az anyagot. Felelésekre is inkább füzetből, gyorsjegyzeteből készülünk. Tehát a tankönyvről ennyit, most pedig a másik kérdés: A marxizmus tanulása nagy segítséget nyújthatna a tanulóknak, hogy részt vegyenek a diákönigazgatásban. Volt itt már szó, a diákok és általában az ember marxista világnézetének kialakításáról; sajnos nem minden ember tudja önmaga fejleszteni világnézetét, így a marxizmus tantárgy keretében a diák korrigálni tudná ezt és rádöbbenne a saját nézeteinek helytelenségére, fogyatékoságára. A marxizmus tanításának jobban a mi társadalmunk felé kellene fordulnia. Nem azt akarom ezzel mondani, hogy ne legyenek benne a marxista alapismeretek, de többet kellene foglalkozni öngazgatású társadalmunkkal és a napjainkban lejátszódó belpolitikai eseményekkel. Mert bár sokat hallunk mindenről a tájékoztatói eszközök segítségével, de valahogy mintha a tanulók elfordulnának tőle, nem tudja figyelmüket lekötöni. A mi iskolánkban is működik marxista szakkör és akik tagjai, azok érdeklődnek is iránta. Ott egy kötetlen beszélgetés alakul ki, s eltűnik a diák—tanár viszony kötöttsége. Sajnos, elég kicsiny azoknak a diákoknak a száma, akik a marxista csoport munkájában részt vesznek és az érdeklődésüknek megfelelően beszámolókat készítenek. Az órán viszont nemigen jut idő arra, hogy a tanulók egyéni véleményt nyilvánítsanak. Csak arra az anyagra támaszkodunk, ami a tantervben van és amire osztályzatot kapunk. Kevésnek tartom az óraszámot is. Beleszülettünk ugyan a szocializmusba, de mi még nem veszünk részt az építésben, s mire odakerülünk, megfelelő alapismeretekkel kell rendelkezünk. A tantárgy nem von párhuzamot elmélet és gyakorlat között.

Rózsa Márta:

A negyedik osztályos anyag is úgy van megírva, hogy nem kelti fel az érdeklődésünket, rengeteg a tankönyvben a bonyolult mondat, amit az osztálynak a háromnegyed része meg sem ért. Mégis sikerült az egész osztályt bekapcsolni olyan kérdéseknek a megvitatásába, amelyek szorosan kapcsolódnak a tanultakhoz. Igaz, kevesen mernek bátran hozzászólni, de előbb-utóbb csak kialakulnak a vélemények. Olyan témájú beszámolókat készítünk, ami a diákokat érdekli, bár lehet hogy ez a tananyag kárára megy. Foglalkozunk a szabadidő kérdésével, annak kihasználásával — természetesen marxista szellemben. Nemcsak beszámolókat készítünk, hanem rögtönzött vitákat is szervezünk az elolvasott könyvekről és az aktuális politikai eseményekről. Az ilyen viták híven tükrözik, hogy a szakirányú oktatás alatt tanultak befolyásoltak-e bennünket a nézetek kialakításában. A véleménynyilvánítás az én osztályomban megfelel az alapvető követelményeknek. A tananyag azonban olyan nagy, hogy nem tudtuk teljesen átvenni, tehát nem sajátítottuk el azt, amire később az egyetemen vagy a jövőd munkaszervezetünkben szükségünk lehet. Tantárgynál a marxizmus biztosan több, mert személyi és társadalmi problémákkal foglalkozik, átszövi és áthatja az oktatói munkát és magát a szakirányú oktatást is.

Hiányoljuk a fogalomtárat a tankönyv végén, mivel számunkra rengeteg benne az idegen szó és ezért nem értjük meg a mondatokat sem. Az érdeklődés természetesen attól függ, hogy a tanulók szeretik-e a filozófiát, mert ez a negyedik anyag valóban tiszta filozófia. A harmadikos anyag pusztán csak megismertet bennünket öngazgatási rendszerünkkel. A könyvből azonban nem világos, hogy mi a lényeg, mi az, amit a tanár kérdezhet — szerintem ezt más típusú betűkkel kellett volna szedni. Hiányzik az illusztráció is a könyvből, hogy legalább tudjuk, kihez és mihez kössük azokat az elméleteket, fogalmakat, amelyeket tanulunk. Én a pedagógiához nem értek, de valószínű, hogy alkalmazásával közelebb hoznák hozzánk az elméletet.

Gere Teréz:

A Vajdasági Kommunista Szövetség politikai iskolájának zentai tagozatát vezetem. Lehet, hogy formabontó leszek a beszélgetésben, mert én egy más szempontból, elsősorban mint társadalmi-politikai dolgozó nézem a marxista nevelést. Azt hiszem, hogy az egyik diák nagyon szépen megjegyezte, szerinte ma már a marxizmus nem lehet tantárgy a klasszikus értelemben, tehát nem lehet olyan tantárgy, mint a többi, ahogy mondta: sokkal több annál. Ma már nem szabadna tantárgynak lennie, mert amíg tantárgy, addig ilyen a viszonyulás hozzá. Amíg viszont ilyen módon dolgozunk, addig tantárgy is marad. Ahogy Tóth elvtársmondotta — elsősorban embernevelő szerepe van, tehát világnézetet kell kialakítania, viszonyokat kell feltárnia — sokoldalú embert kell nevelnie. Ha ilyen embertípust akarunk kialakítani — márpedig ez a cél

—, akkor minden iskolafokozaton, illetve a marxista képzés bármelyik fokán túl kell nőnie a jelenlegi keretet. Én pillanatnyilag a problémát abban látom — kezdve a középiskolától (ahol már jelentkezik mint „tantárgy”) az egyetemig —, hogy szigorúan ragaszkodunk azokhoz a módszerekhez, amit a többi tantárgynál alkalmazunk. Itt viszont más módszerhez kell folyamodni. Mindjárt konkretizálom is. Ismerve a tankönyvet és a módszereket is — dolgoztam középiskolában, különböző eszmei-politikai oktatási szinten, felnőttekkel, szakosított oktatásban, azután falusi fiatalokkal, öngazgatók iskolájában —, leszűrve a tapasztalatokat azt állapíthatom meg, hogy mindaddig, amíg előadó módszert használunk ennél a tantárgynál, addig ez tantárgy marad, és addig azt a célt, amit a tantárgy bevezetésekor kitűztünk, nem érjük el. A tankönyv- és az oktatás folyamatában is olyan feladatokat kell földolgozni, amelyek összekötik az elméletet a gyakorlattal. Tudniillik legtöbb diák azon a véleményen van, hogy a könyv csupán elméleti tudást ad és nem képesíti őket arra, hogy kikerülve az életbe, vagyis a munkahelyre, a gyakorlatban is alkalmazzák az elsajátított ismereteket. Rendelkeznek egy nagy mennyiségű elméleti tudással, amit nem tudnak az életben kamatoztatni. Ezért nagyon hasznos volna, hogyha a tankönyv minden egyes fejezet után olyan kérdéseket tenne fel, amelyek kapcsolatban állnak a mindennapi gyakorlattal, időszerűsítene azokat. Ezeket az időszerű kérdéseket az órán csoportmunkában dolgoznák fel a hallgatók. Elmondanák a véleményüket, és ott az órán az előadó, illetve tanár segítségével kikristályosítanák a témára vonatkozó álláspontokat. Azokkal az égető aktuális kérdésekkel kellene foglalkozni, amelyek társadalmunkban felvetődnek. Mi, fölmérve a marxista képzés és az eszmei-politikai nevelés hatását az ifjú nemzedéknél, elhatároztuk, hogy teljes egészében szakítunk az előadói módszerrel. Rövid bevezető után kérdéseket, problémákat vetünk fel, amelyekről a jelenlevők szabadon kifejtik véleményüket, véleményt cserélnek. A beszélgetés vezetője irányítja a vitát. Lehetőséget ad, hogy kifejezésre jusson a pozitív vélemény mellett az ellenvélemény is, hogy a hallgató kifejezze azt, amit érez, illetve tapasztal a mindennapi életben. A nevelésnél ugyanis feltétlenül kapcsolni kell az elméletet és a gyakorlatot. Ez az igény kifejezésre jutott nemrégiben Zenta község területén, a középiskolai és a falusi ifjúság körében végzett felmérésben is. Ha mindezt figyelembe vesszük, akkor talán csökken a középiskolás és az egyetemi tananyag, viszont ezzel más téren nyerünk. Mivel én egzakt tudományokat tanítottam, azt tapasztaltam, hogy a tisztán elméleti tudás nem biztosítja a kívánt minőséget, márpedig itt a minőség a fontos. Amit veszítenénk a feldolgozásra kerülő anyag mennyiségében, visszanyernénk a hallgatóknál kialakított képességgel, hogy kapcsolni tudják a gyakorlatot az elmélettel, tehát nevelnénk, felkészítenénk őket arra, amit később az élet tőlük elvár. A felszabadulás óta számtalan nemzedékünk hagyta el az iskolapadot és mind jobban szaporodik a felsőoktatást végzettek száma, akik viszont járatlanok az öngazgatói gyakorlatban, alkalmatlanok a küldöttségi rendszerben való

aktívabb részvételre, a felelősségteljes hozzáállásra, a feladatok vállalására, a bírálat és az alkotó tevékenység érvényesítésére. Amit tehát az iskola ebből a szempontból nyújt, az minőségi szempontból megkérdőjelezhető. Mind több ember kerül ki ugyanis az életbe, aki nem tudja kamatoztatni tudását és megtorpan a feladatok előtt. Van egy forradalmi elméletünk, de ha annak nincs forradalmi gyakorlata, akkor a forradalmi elmélet mit sem ér. Mert a forradalmi elmélet a táptalaját, gyökerét a gyakorlatban találja meg. Épp ezért mi az eszmei-politikai, marxista képzés területén egy olyan munkamódszer — közvetlen eszmecsere, véleménycsere, bírálat, önbírálat — meghonosítására törekszünk, amely lehetővé teszi, hogy tényleg teljes értékű embert neveljünk.

Meg kell még valamit említenem, amit a nemzetiségi nyelven dolgozók valamennyien hiányolnak. A magyar nyelvű marxista irodalomra gondolok. A klasszikusok szép számban megvannak anyanyelvünkön, a gyakorlati problémáinkat — az öngazgatást, a küldöttrendszer, a társadalmi-politikai szervezeteket és a személyi tényező szerepét — taglaló irodalom viszont nagyon hiányos, és ezt lassanként pótolni kellene, ha nem akarunk csupán a tankönyvre szorítkozni. Márpedig erre nem szorítkozhatunk, mert az mégis csak szűk elméleti (és gyakorlati) tudást nyújt. Arra kellene törekednünk, hogy akár társított eszközökkel is, meggyorsítsuk a magyar nyelvű szakirodalom kiadását. A politikai iskolában pl., igaz nem teljes értékűen, és nem is hézagpótlóan, de nagyon szépen alkalmazzuk a Létünket. Nálunk mindennap ott forog a Létünk a tanulók kezében, amely az egyetlen magyar nyelvű, ilyen tárgyú társadalmi folyóirat. Figyelemmel kíséri az eseményeket, idejében tájékoztat azokról, nyelvezete megfelelő, hozzáférhető, stílusa is jó, és abban a kutatómunkában, amit a hallgatók végeznek — mert nálunk sokoldalú egyéni és csoportmunka, kutatómunka folyik —, fölébreszti bennük a problémák iránti érdeklődést, hozzásegíti őket ahhoz, hogy megpróbáljanak megoldást keresni azokra a mindennapi problémákra, amelyek a munkahelyükön jelentkeznek. Azt hiszem, a Létünknek meg kellene tartania az ilyen irányú törekvését és minél több időszerű témát kell feldolgoznia. Nagyon hasznos lenne pl., ha az öngazgatók III. kongresszusáról is közölné tapasztalatokat, kutatási eredményeket, valamint a forradalmunk negyvenéves évfordulójával kapcsolatos cikkeket stb.

dr. Tóth Lajos:

Beszéljünk arról, hogyan folyik az órán, az oktatás folyamatában a munka, azzal hogy konkretizáljuk a törekvéseket és azt, hogy a diákok mennyiben vesznek részt ebben a munkában. Hallottuk már, hogy imitt-amott részt vesznek. Jó lenne, ha az oktatási központokból röviden beszámolnának erről, ha egy rövid helyzetképet nyújtanának, mert ez nagyon lényeges dolog. Tehát milyen az elmélet és gyakorlat kapcsolata, és ehhez kapcsolódik, hogy sor kerül-e beszélgetésre, van-e vita. Hol alakult ki vita a diákok között, tanár és diák között a feldolgozott

anyaggal összefüggésben, hiszen ennek jó része olyan, hogy a gyakorlat-
tal kapcsolatos, és aktualizálható. Milyen hatással volt az ilyen vita a
tanulókra?

Erős Katalin:

A marxizmust nem úgy kellene tanítani, mint a matematikát, hogy kétszer kettő négy, hogy a tanár elmondja azt, ami esetleg a könyvben van és ezzel befejezi. Az előadás módjától és a tanártól függ az is, hogy szeretjük-e ezt a tantárgyat vagy sem. Nekünk vannak tapasztalataink ezen a téren, mert minden évben másik tanár tanította a marxizmust és mindegyik másféleképpen. Volt, akinél szerettük, és volt, akinél nem. Akinél nem szerettük, ott a tanár és a diák közötti viszony is elég rossz volt. Jó viszonyt csak a fiatal tanárokkal tudtunk kialakítani. Talán azért, mert azok új módszert alkalmaztak a tantárgy tanításában. Nem találtuk megfelelőnek azt, hogy az egyik tanár szárazon elmondta az anyagot, esetleg lediktálta és a következő órán visszakérte tőlünk. Szerintem ez nem jó módszer. Voltak olyan tanáraink, kettő is, akik viszont úgy tanították ezt a tantárgyat, hogy elmondták azt, ami lényeges és vissza is kérték, de azért az órának nagyobb részén vitatkoztunk. A tanárok felvetettek valamilyen kérdést és kikérték a mi véleményünket is, és nem azt osztályozták, hogy tudtuk-e az anyagot (hogy például Jugoszlávia elnöksége kilenc tagú, vagy egy küldöttségi tagnak a mandátuma két év, három év, vagy öt év, mert szerintem nem ez a lényeges), hanem a hozzáállásunkat és a részvételünket a vitában. Könyveket hoztak és abból olvastak fel nekünk, vagy velünk hoztattak könyveket és olyan beszámolókat készíthettünk, amilyet akartunk, amilyen témáról mi szerettünk volna beszélni. Szerintem ezt a tantárgyat úgy kellene tanítani, ahogy azt az a néhány fiatal tanár megpróbálta. Nem tudom, hogy miért, de őket elítélték nálunk az iskolában, azt mondták, hogy nem lehet osztályzatot adni az érdeklődésünkre. Pedig szerintem arra is lehet; ne csak azt osztályozzák, hogy megtanultuk-e a könyvből azt az egy órára feladott két oldalt fejből és csak azt tudjuk, de azt is mindössze két hétig, utána pedig elfelejtjük. Fontosabb az, hogy ismerjünk mást is, ami időszerű, hogy hozzá tudjunk szólni a felvetett kérdésekhez és a mi nézetünk is egyezzen azzal, ami öngazgatásunkban elfogadott álláspont, illetve hogy az órákon kialakíthassuk saját nézeteinket.

Gyermán Tibor:

Ki lehetne alakítani egy sajátos módszert a marxizmus oktatásában. Jó lenne például, ha lenne idő, hogy a tanulók előre elolvassák a szöveget, véleményt formáljanak, s utána egy beszélgetés — a tanár által irányított vita — formájában, szinte „észrevétlenül” feldolgozzák az anyagot is. Így lehetne időt nyerni azzal, hogy az anyagot már a megismerés szakaszában összekapcsolnánk a gyakorlattal, továbbá a Létünk-

ben is megjelent írással vagy egyéb forrásanyaggal. Így kerülnénk az ex katedra módszert. Más módszerek alkalmazásánál nincs elég lehetőség arra, hogy a hatalmas mennyiségű anyagot feldolgozzuk, és még külön foglalkozunk időszerű problémákkal is.

Berkó Magdolna:

Elnézést kérek, de szeretnék az idősebb tanárok pártjára kelni. Nekem az általános szakközépiskola első osztályában egy idős tanárom volt, Stróbl Aladár és ő úgy tartotta meg az órákat, hogy előadta az anyagot, utána összefoglalta dióhéjban és vitáztunk róla. És nemcsak a tudást osztályozta, hanem a vitában való részvételt is. A mostani tanárnő pedig szinte ideális megoldást talált az anyag átvételére, mégpedig az anyag java részét mi diákok adjuk elő. Ez nagyon érdekes, mi ugyanis beszámolóként feldolgozzuk az adott anyagrészt és a beszámolóból kérdéseket készítünk. A tanárnő is segít, persze, az anyag feldolgozásában. (Az, aki válaszol, a kérdésekre, vagy hozzászól, kap egy pluszt.) Az év végi és a félévi jegyeket úgy alakítjuk ki, hogy három ilyen plusz egy ötös. Így mi is érdekelve vagyunk abban, hogy kövessük az anyagot, hozzászóljunk, vitázzunk róla, és hogy ne hagyjunk ki teljesen egy anyagrészt sem.

Erős Katalin:

Nem az idősek ellen van nekem kifogásom, de a gyakorlat és a tapasztalat azt bizonyítja, hogy a fiatalabb tanárokkal közvetlenebb kapcsolatot tudunk kialakítani. Például marxizmus órán a vallásról volt szó, amelynek a megvitatásához több könyvből olvastunk, készültünk. Beszámoltunk az olvasottakról, elmondtuk véleményünket, gondolatainkat a témával kapcsolatban. És ezt osztályozta a tanárnő. Talán nem pont azt tanultuk meg, amit a könyvben másfél oldalon, száraz stílusban megírtak, de sokkal bővebb, maradandóbb ismeretet szereztünk.

Arokszállási Borza Gyöngyi:

Nekem, mint kívülállónak — áttanulmányozva a tanterveket és a tankönyveket — az a véleményem, hogy valamennyi a végsőig maximalizmusra törekszik. A rendelkezésre álló óraszámhoz viszonyítva, amelyet a négy év alatt fel kell dolgozni, hatalmas az anyagmennyiség. A tananyagban tehát valamiféle szelekciót kellett volna végezni, felosztani azt elsőrendűen fontos részekre, amit feltétlenül át kell venni, a gyakorlathoz kapcsolni, és talán kihagyni olyan dolgokat, amelyektől túl van terhelve a program, és kevésbé fontosak. Én csak az egyetemi éveim tapasztalataimhoz viszonyíthatom az elolvasottakat. Három tantárgy: a szociológia, a politikai rendszer és a marxista filozófia keretében kevesebb anyagot dolgoztunk fel az egyetemen, mint ami a középiskola 4

évébe bele van sűrítve. Természetesen, más lapra tartozik, hogy ezt a feladatot, hogy oldják meg a gyakorlatban. És mivel mi itt meghívtunk egyetemistákat is, azonkívül itt van Gabrić Molnár Irén is, aki a gyakorlatokat tartja a Közgazdasági Karon, ahol tanársegédjelölt, kíváncsi lennék az ő véleményükre is. Valóban olyan mértékben elsajátították-e a tantervben felvázolt anyagot, hogy arra minden nehézség nélkül építhetnek az egyetemen is, vagy pedig űrök maradtak a tanulók ismereteiben.

Gabrić Molnár Irén:

Én két dologra szeretnék kitérni. Először is: két problémával állunk szemben, az egyik az elméleti elsajátítás, a másik pedig a gyakorlat. Mindkét szempontból a középiskolában sokkal nagyobb a probléma, mint az egyetemen. A középiskolában a túlságosan terjedelmes anyag miatt felületesen tanulnak a diákok, és amikor az egyetemre kerülnek, nekünk sok mindent újra kell kezdeni. Ezért torlódik a mi anyagunk is, mert újra átvesszük a marxizmus alapismereteit (proletárdiktatúra, osztályelmélet), mintha Lenin Állam és forradalmát, Mi a teendőjét nem is tanulták volna. Ez annyiban probléma, hogy a hiányos ismeretek pótlása után az egyetemen is kevés idő marad a továbbépítésre, illetve a tudásgyarapításra. A középiskolából kikerülő tudása tehát csak részleges, s ezért összefüggően és folyamatosan nem is építhető rá az egyetemen.

A másik dolog: Mivel az egyetemen káderhiány miatt magyar nyelven mind a három általános tantárgyat — a szociológiát, a marxista filozófiát és a politikai rendszert is — tanítom, elmondhatom, hogy a legtöbb gondot a marxista filozófia okozza, mert a tanulók tudása ezen a téren a leghiányosabb. A középiskolákban egyáltalán nem veszik át a dialektikus materializmus alapismereteit. Legtöbbször bemagolják a tananyagot, amit illusztrálhatok a politikai rendszer tantárgyból vett példával: Öngazgatású szocializmusunk intézményeit kifogástalanul felírja a tanuló a táblára, mert emlékszik rá, hogy is volt a középiskolás könyvben, de fogalma sincs a lényegről, hogy a küldöttrendszer miért a társult munka alapszervezeteiből indul ki, és miért jut el a föderalizmus legfelsőbb küldött-testületi szintjéig. Lehet, hogy bemagoltatták vele a választási rendszer jogi alapjait, de semmilyen gyakorlati tudása sincs a politikai életből. Ez pedig logikus is, hisz sosem volt munkaviszonyban, sose vett részt az ifjúsági szervezet és az osztálytanács munkáján kívül semmilyen öngazgatási folyamatban. Valamiképpen azonban mégis gyakorolni kellene velük azokat a „száraz téziseket”, amelyeket akár a marxista filozófiából, akár az öngazgatású szocializmus elméletéből tanulnak.

A terminológiai problémákat csak utólag észlelem. Ugyanis gyakran megesik, hogy a hallgató még a negyedéven is a középiskolai (téves) szakterminológiát használja. Véleményem szerint mi a középiskolában a

mennyiségi tényezőt helyeztük előtérbe, s így a minőségre egyetemi fokon sem lehet építeni. Az egyetemen, természetesen, egészen más a munkamódszer, a katedra adja meg a programot, az egyetemistákhoz idomítja a kérdéseket, a szakirodalmat. Itt az anyag tanulmányozása nem egy tankönyvből, hanem szélesebb irodalomból folyik. (Ez az, amihez nem szoktak hozzá a középiskolában, mert csak egy könyv volt, amelyet elejétől a végéig bemagoltak.) Miért nem lehet már a középiskolában elolvasni, megvitatni a szintnek megfelelő marxista irodalmat — eredetiben? Ettől nem kellene idegenkedni, mert sajnos, egyetemig jutnak fiataljaink anélkül, hogy egyetlen eredeti marxista művet elolvastak volna, még a Kommunisták Kiáltványát sem, amely igazán gyakorlatias és olyan nyelven íródott, hogy könnyedén átvehetnék a középiskolában.

Szekeres Ildikó:

Arról szeretnék beszélni, hogy iskolánkban az órákon miként jut kifejezésre az, hogy a marxizmus nem csak egy tantárgy, és hogyan kerül közelebb a diákokhoz. Az, hogy milyen e tantárgynak a helyzete, az a tanártól és a diáktól függ. Mi például a tanárunk — Huszák tanár néptárs — segítségével kiküszöböltük a megszokott óraformát, hogy bejön a tanár, felelünk, majd átvesszük az új anyagot, és ezzel be van fejezve, megértettük azt, vagy sem. Hanem az órákra úgy készülünk, hogy meghatározzuk a problémát, amelyre a marxizmus segítségével keressük a megoldást, választ. Az ilyen beszélgetések alkalmával, tanárunk vezetésével feldolgozzuk az új tananyagot is. Úgy irányítja a beszélgetést, hogy minden fontos momentumot érintsünk, felölöljünk. Szerintem nem az a cél, hogy a tankönyvet fejből megtanuljuk, hanem a marxizmust alkalmazni kell a mindennapi életben, és mi ezt szeretnénk elérni. Mi nem csak a tankönyvre támaszkodunk. A tankönyv mellett használunk különböző forrásmunkákat is. A tantárgy megszerettetése a tanártól függ.

Péter Józsa Piroska:

Az Egységes Középiskola Egység Társultmunka-alapszervezetében adom elő ezt a tantárgyat, de nem sok tapasztalattal rendelkezem, mindössze három-négy éve oktatom a marxizmust. Itt körülbelül egy óra hosszáig arról vitatkoztunk, hogy mennyire lehet a gyakorlatot és az elméletet összekapcsolni ezen a tantárgyon keresztül, és mennyire jó az, hogyha a tanulók vitatkoznak az órán. Az a véleményem, és azt hiszem, hogy az egyetemről a kollégánő véleménye bizonyítja is, hogy túlzottan arra törekszünk, hogy a tanulók vitatkozzanak és ilyen módon próbáljuk megvitatni vagy megtanulni a dolgokat. Nem vagyok ellene ennek a módszernek, de végeredményben ahhoz, hogy az ember vitatkozni tudjon, ahhoz sok mindent kell tudnia. Tizenöt éves emberek vitatkozáson keresztül nem tudják megtárgyalni Lenin osztálydefinícióját vagy más

hasonlót. Ehhez nincs elég tudásuk. És sajnos a 15—16 éves ifjú nagyon hajlamos arra, hogy a marxizmus óráát vitával töltse el. Vitatkozni lehet sokféleképp, ezzel el lehet húzni az órát, és közben nem tanulunk meg semmit. Aztán eljutunk az egyetemig és ott úgyszólván semmit sem tudunk, holott ötösünk volt marxizmusból. Tehát jól tudtunk vitatkozni, szépen elmúltak az órák, mindenki meg volt elégedve. Ez az ember tehát felkészült az öngazgatásra, mert tud vitatkozni? Még egyszer hangsúlyoznám, hogy a vitatkozáshoz sok alaptudásra van szükség, és mikor fogja a tanuló elsajátítani a marxizmus alapjait és a tényeket, ha nem a középiskola első és második osztályában? Tehát ott kell megtanulni a tényanyagot, és hogyha ott megtanulta, akkor tud majd róla vitatkozni is. Ez nem azt jelenti, hogy az a százhuszonnyolc óra, amennyi az első és a második osztályban van, csupán abból áll, hogy én mondom, ők pedig visszamondják. Lehet vitatkozni, persze, hogy lehet, de az alapvető mégis az lenne, hogy a tanulók elsajátítsák a marxizmus alapismerteteit.

Papp Gabriella:

A Moša Pijade Egységes Középiskola Bratstvo Tmasz-ába járok. Mi a marxizmust nem úgy fogjuk fel, mint tantárgyat, és bár egy óránk van hetente, de ebbe az egy órába a tanárnő segítségével sikerült belesűriteni mindent, tehát el tudjuk sajátítani az anyagot, és ezenkívül beszámolókat is hallgatunk. Az órákat mi nem mindjárt a tananyag átvételével kezdjük, mert azt tapasztaltuk, hogyha a tanárnő nem a tananyag előadásával kezdi az órát, akkor más a hangulat, jobban oda tudunk figyelni. Sokaknak a marxizmus nagyon nehéz, és ezért magolják a tananyagot. Talán ez az oka annak, hogy a tanulók nem tudnak hozzászólni az anyaghoz. Ezért, amikor a beszámoló elhangzása után véleményt kellene nyilvánítani, akkor nem tudnak hozzászólni, mert nem értik meg a beszámolót. Vitákra inkább a marxista csoportban kerül sor, ugyanis oda olyan tanulók jelentkeztek, elég szép számban, akik megértették az anyagot és el tudták sajátítani az alapismereteket. Jó lenne, hogyha ezt az osztályközösségekben is valóra lehetne váltani, mert így könnyebben el lehet sajátítani az anyagot.

Báló Aranka:

A közgazdasági egyetem első éves hallgatója vagyok és szeretnék Molnár Irén tanársegéd oldalára állni. Az itt elhangzottakból az tűnik ki, hogy a középiskolások mind ideális marxista oktatás-nevelésben részesültek, holott ilyenben nemigen volt részünk. Azt hiszem, az egyetemen az első és a másodévesek mindannyian csak azt mondhatják, hogy jóformán semmit sem tudunk. Alaptudásunk nincs, nem kaptunk. Egy passzív oktatási rendszerből jöttünk, mert az ún. új oktatási rendszerben is csak passzivitás van az órán: a tanár előad, a diák pedig ugyanazt fel-

mondja a következő órán. Itt viszont csupa olyanokat hallok, hogy ez nem így van. Lehet, hogy majd nekik könnyebb lesz, de nekünk még igen nehéz. Az egyetemen többet várnak tőlünk, mint az előző generációktól, pedig amit azokon a passzív órákon megtanultunk, azt mi is csak két hétig tudtuk. A tanároknak kellene egy új módszert alkalmazni a marxizmus tanításában, és a jegyeknek csak másodrendű szerepet kellene játszaniuk. Az egyetemre egy olyan alaptudással kellene menni, hogy ne legyen szükség ilyen kiegészítőre, mert az sok időt elvesz. A tankönyv a diáknak készül, a tanárnak csak útmutató. A tanárnak kellene bővebben, érthetőbben előadni az anyagot és előkészülni az órákra. Nemcsak azt kell előadni, ami egy tankönyvben van, a diáknak pedig nem a jegyekért kellene harcolni, hanem azért, hogy minél többet megtanuljon és elsajátítson, hogy így lépjen a középiskola után az életbe, vagy az egyetemre.

Huszák Jenő:

A Vegyészeti Technológiai Iskolaközpont tanára vagyok. Bevett szokás már, hogy a középiskolai tanárok az általános iskolai tanárookra hárítják a hibákat, az egyetemi tanárok a középiskolaiakra és így tovább. Én azt hiszem, hogy mindkettőben van igazság, azonban az is igaz, hogy a tanulók zöme kampányszerűen tanul. Ha ugyanis rendszeresen és állandóan figyelnének az órán és részt vennének a vitákban, válaszolnának az anyagra vonatkozó kérdésekre stb., akkor megfelelő lenne a tudásuk és később nem lenne ilyen probléma. Arról viszont, hogy melyik diák mennyire szereti meg ezt a tantárgyat, sokat lehetne beszélni. Például, amikor egy diák beiratkozik az iskolánkba, akkor már van egy életcélja, amit el szeretne érni. Tehát ha vegyész, akkor ő iparkodik, érdeklődik a természettudományok és kevésbé a társadalomtudományok iránt. Ezek a diákok leginkább arra törekcsenek, hogy a szakmájukkal kapcsolatos tantárgyakat minél jobban elsajátítsák. Nagyon le vannak kötve. Nálunk délelőtt, délután ott vannak, mert egyes szaktanárok csak délután tudnak tanítani, s elég sok az utazó diák. Azután itt van ez a szabad szombat. A diákok akkor végzik el a vegyészeti laboratóriumban a különböző gyakorlatokat, tehát nincs idejük arra, hogy még külön is olvassanak a marxizmushoz. Az elhangzottakból ítélve én úgy vettem észre, hogy azért a diákok java része megszerette ezt a tantárgyat. Csak egy példát említek: a marxista továbbképzésre, amit önkéntes alapon szerveztünk meg, 120 diák jelentkezett. Feláldozták szombatjukat és rendszeresen jártak erre az oktatásra, ahol a tananyagon kívül az öngazgatással kapcsolatos társadalmi-politikai kérdéseket dolgoztuk fel. A diákok tehát érdeklődnek, de nincs idejük.

Róka Csaba:

A Testvériség iskolába járok, első osztályos vagyok és az órákkal kapcsolatban szeretnék szólni egy pár szót. Heti két órába sűrítették a tananyagot, amit át kell vennünk és el kell sajátítanunk. Szerintem azért van szükség két órára, hogy ezt az igen nehéz tankönyvet elmagyarázza a tanárnő úgy, hogy meg is értjük. A mi óráinkon nincsenek beszámolók, de megemlíteném a marxizmus csoportot, amely igen népszerű. Havonta egyszer jövünk össze és egy-egy szombaton két, néha három beszámolót is feldolgozunk. Ilyenkor vita is kialakul a beszámolókkal kapcsolatban. Mivel azonban az órákon nincsenek beszámolók, ezeket csak azok sajátíthatják el, akik járnak marxizmus csoportra. Nagyon szeretném, hogyha az órákon is szakítanánk egy bizonyos időt az ilyen és hasonló beszámolókra.

Dr. Tóth Lajos:

A beszélgetés nagyon érdekes volt, és úgy érzem, nyílt, őszinte hangvételű. Bizonyos meglepetéssel, kellemes meglepetéssel hallgattam a hozzászólásokat. A jelenlevő diákok zöme úgy látszik, szerencsés égöv alatt született — jó tanárok kezébe került. Ezen a téren nagyon nehéz összehasonlításokat végezni. Általában egy olyan vélemény van kialakulóban, és erről mind sűrűbben írnak, hogy ezen a téren a helyzet nem is rossz, de az sem kétséges, hogy még mindig rengeteg a hiányosság, a probléma és a kitűzött célokat csak részben érjük el. Nem vagyunk hivatottak arra, és nem rendelkezünk a helyzet olyan áttekintésével, felmérésével, hogy ilyen értelemben ítélkezzünk, de nem is azért jöttünk össze, hanem hogy megvitassuk ezt a kérdést, és ebből mi is tanuljunk, tapasztalatokat szerezzünk és hozzájáruljunk a felvetett kérdések megoldásához. Várható is volt, hogy ez nem lesz egyszerű feladat, amikor a reform kezdetén egy ilyen tantárgyat, amelyet valóban szélesebben kell értelmezni, bevezettek. Volt ebben újszerű is, habár részben a réginek a folytatása.

Visszatekintve a kezdetre, az is kétségtelen, hogy bizonyos fogyatékoságokat mindjárt az elején el lehetett volna kerülni, ha részletesen kidolgozzák a tantárgy koncepcióját. E koncepciónak a lényege annak meghatározása, mit is akarunk mi ezzel elérni, hol van ennek a helye és a szerepe az oktató-nevelő munkában. Ebből következnének aztán a célok, a konkrét feladatok. Ezzel kapcsolatban halmozódnak a problémák. Mi erről itt nem beszélgettünk, ez inkább a szakemberek problémája. Ha csak tanárok lennének jelen, elemezhetnénk és összevethetnénk a feladatokat. Nagyon sok probléma merülne fel. A tantervek egyes részei sem egészen konkrétak, nem eléggé világosak, nem épülnek kellőképpen egymásra, a sorrend sem mindig megfelelő stb. Ez nagyon fontos kérdés, de ez a hiányosság nemcsak ennél a tantárgynál nyilvánul meg. Ez általában egy komoly fogyatékosága, részben a pedagógiai (didaktikai) elméletnek és ebből kifolyólag a gyakorlatnak, elsősorban a tantervkészítés és tankönyvkészítés gyakorlatának is. Kisebb-nagyobb mértékben majd-

nem minden tantárgynál kifejezésre jut ez a fogyatékoság. Nincs tehát egy olyan koncepciónk, amely egészen az elvárásig vagy követelményrendszerig tartalmazná, hogy voltaképpen mit kell itt elérni tudásban, hogyan járuljon ez a tantárgy hozzá a világkép, világszemlélet, világnézet és az erkölcsi tudat kialakításához. Így például a kitűzött célok és feladatok nem alkalmasak arra, hogy egy komoly felmérésnek a kiindulópontjául szolgáljanak. Az igazi felmérés megmutatja, mit értünk el a kitűzött célok közül. De mivel ezek homályosak, nem eléggé rendszerezettek, hiányosak, így nem alkalmasak az összehasonlításra.

Hallottuk, hogy az egyetemen nincsenek megelégedve önmagukkal a hallgatók sem és a tanárok sem, mondván, hogy majdnem a nullától kell újra kezdeniük. Holott alapvető követelmény, hogy megvalósuljon az úgynevezett vertikális kapcsolat (korreláció) az egész oktató-nevelő munka folyamán: az általános iskolától az egyetemig. A következő fokozatot mindig az előzőre kellene alapozni. Egy olyan problémáig érkezünk el, ami egyben figyelmeztetés is. Megoldása a tantervénél kezdődik, amely a tananyagot meghatározza. Hallottuk, hogy van abban sok felesleges is, de bizonyosan van, ami hiányzik belőle. Én itt magamnak feljegyeztem néhányat, pl. az erkölcsan és általában az erkölcsi problémák csak imitt-amott szerepelnek, holott nagyon fontos kérdéskört képeznek. Ez egy szélesebb probléma a mi társadalmunkban. Valamikor többet foglalkoztunk a szocialista építés erkölcsi kérdéseivel, ehhez viszont bizonyos ismeretanyagra is szükség van erkölcsanból, amit a tantervbe jobban bele kellett volna illeszteni, ami viszont a koncepció dolga. Vannak felesleges részek is a tananyagban, ezáltal maximalista, ennek viszont az a következménye, mint a beszélgetésből is kiderült, hogy a tananyag űzi, hajtja a tanárt és a diákot is. Ebből újra azt a következtetést vonhatjuk le, hogy ismét csak oktat és kevésbé nevel ez a tantárgy. Ez azért van, mert a tankönyv a tantervre épül és az magában hordja (vagy hordják) a tanterv fogyatékoságait. Mivel jórészt egyetemi tanárok készítették, nem tudták kellőképpen a fejlettségi szinthez idomítani, így bennük méginkább halmozódtak a fogyatékoságok. Külön gondot okoz, ha a tanár csak a tankönyvre támaszkodik. Természetesen, kötelessége foglalkozni a tankönyvvel (az órán is), azért is, hogy megvilágítsa a benne levő tartalmakat, mert a diákok nem értik, vagy nem kellőképpen értik. Az oktató-nevelő munkáról beszélve tisztázni kell, hogy miként és mikor lehet és kell beszélgetni, vitázni valamiről. Jól mondta a kolléganő: a vitához ismeretekre, tapasztalatokra van szükség. Az elmélet és gyakorlat összekapcsolása csak akkor lehetséges, ha a tanulók tapasztalatokat szereznek a gyakorlatban. Tehát a diákok pl. olyan feladatokat kapnak, hogy két-három hétig valamit „tanulmányoznak”, majd utána beszámolnak róla. De Huszák kolléga azt mondta, hogy nincs erre idejük a diákoknak, mert általában túlterheltek a tananyaggal, a különböző tevékenységekkel. Így ezt nagyon nehéz összeegyeztetni és összehangolni. Mi sokoldalú embert akarunk kialakítani, jó munkást és öngazgatót, minél rövidebb idő alatt, és még nincs kellő tapasztalatunk

ehhez, gyakran pedig a tudományos hozzáállás is hiányzik. Az itt elhangzott kérdések is tudományos munka, illetve tudományos kutatás tárgyai lehetnének. Most négy-öt év után tudományosan is fel kellene mérni, hogy mit értünk el, és annak alapján korrigálni, átdolgozni a tervet és a tankönyvet. A tankönyvvel kapcsolatban megjegyezném, hogy sok esetben érthetetlen, mint például a nacionalizmusról íródott részletek. De kinyithatnám a könyvet bárhol, akadna benne ilyen eléggé homályos rész. Felméréseket kellene végezni a tanulók körében, hogy lássuk, mi marad meg abból, amit állítólag megtanultak. Biztosan érezhető valamilyen haladás, de a gátló tényezők száma olyan nagy, hogy valóban ezt a minőségi fejlődést vagy fejlesztést, miszerint a mennyiség minőségé alakuljon át, nem tudtuk kellő mértékben elérni. Ez azt jelenti, hogy a tudás alapján kialakuljanak a nézetek, az álláspontok, fejlődjön és formálódjon a diákok személyisége. Ez nem valósulhat meg kielégítő módon, ha ennyi a gátló körülmény, fogyatékoság és ingadozás. Mindemellett nagyon sok múlik a tanáron, az ő hozzáállásán, módszerein is, csakhogy a lehetőségek eléggé szűkek a tanár számára is. Több követelmény között vergődik, mert nevelni is akar, de aztán mindig felmerül az, hogy valamit azért tudnia is kell a diáknak. Mi és mennyi legyen az, aminek tartós tudásként meg kell maradnia a tanulóknak. Egy minimumot mindenkinek el kell sajátítania. Ez azonban meghatározatlan, úgyhogy a tanár ingadozása ebből a szempontból is érthető. Pedagógusok, pszichológusok bevonására lenne szükség, különösen a tankönyvek kimunkálásában. Ilyen tankönyveket nem lett volna szabad kibocsátani. Nagyon alapos értékelésnek kellene alávetni, és mindenkinek vállalnia a felelősséget érte, bevonnai persze a vitába a tanárokat, diákokat is.

Az e téren szerzett tapasztalatok igen értékesek. Rajtunk múlik, hogyan használjuk fel őket. Mindenkinek a maga hatáskörében, a maga portáján kellene megfelelő erőfeszítéseket tennie a helyzet javítására. A vitában felsorolt pozitív példák — különösen azok, amelyek a tanulók aktív bevonásáról szóltak — bátorítólag, serkentőleg, útmutatólag hatnak a tanárookra.

Reformtörekvéseink egyik alapvető célja az oktató-nevelőmunka korszerűsítése, hatásfokának növelése. Ebbe a mindinkább kibontakozó folyamatba kell a marxizmus tanítását-tanulását és a tanulóknak az öngazgatásra való előkészítését beleilleszteni. Úgy, hogy az a nevelőmunka továbbfejlesztése céljából mozgósítólag hasson minden tanárra, az iskola, az oktatási központ egész munkájára.

Ennek érdekében sok a tennivaló. Elsősorban a tanárok továbbképzését kellene rendszeresíteni, komolyabb alapokra helyezni. Nagyobb segítséget kellene nekik nyújtani kézikönyvek kiadásával, ilyen tárgyú szakmunkák megjelentetésével. Ezenkívül a tudomány bevonása, mint azt már említettük, szintén feltétlenül szükséges. Csak megfelelő tudományos felmérésekkel, a helyzet mélyreható tanulmányozásával lehetne eljutni a valóság tárgyilagos feltárásiáig. Tiszta képre van szükségünk: mit

érünk el a tanulóknál világnézetük formálásában és általában személyiségük alakításában.

Az iskolákon, oktatási központokon belül is ezekkel a kérdésekkel — a nevelés kérdéseivel — sokkal többet kellene foglalkozni a nevelőtestület ülésein, az osztálytanácsok összejövetelein, az osztályfőnöki órákon, a tanulók osztályközösségeinek keretei között stb. Ez a tanárok és a diákok közös ügye, ezért erről minél sűrűbben kellene közösen értekezni, véleményt cserélni — keresni a kiutat a jobb megoldásokhoz, a hatékonyabb munkához.